

Date: 13th April-2026

TA'LIM TIZIMIDA MA'NAVYI-AXLOQIY TARBIYANI RIVOJLANTIRISH

Avazova Xushro'ybibi Kamoltdin qizi

Nizomiy nomidagi O'zMPU Tarix fakulteti "Milliy g'oya, ma'naviyat asoslari va huquq ta'limi" yo'nalishi 3-bosqich talabasi

Annotasiya. ushbu maqolada ma'naviy-axloqiy tarbiyani rivojlantirish ta'lim tizimida ikkisini birdek olib borish va ularni olib borish mexanizmlariga asoslanadi.

Kalit so'zlar: halollik va rostgo'ylik, vatanparvarlik, mehnatsevarlik, hurmat va mehr-oqibat, mas'uliyat hissi, tarbiya, vazifasi, professional

Ma'naviy-axloqiy tarbiyaning mohiyatini anglashdan oldin bu tarbiyaning ahamiyatini anglash zarur, ya'ni ma'naviy-axloqiy tarbiya — bu shaxsda ijobiy axloqiy sifatlarni shakllantirish, milliy va umuminsoniy qadriyatlarga hurmat ruhida tarbiyalash jarayonidir. U insonning ongini, dunyoqarashini va xulq-atvorini rivojlantirishga xizmat qiladi. Axloqiy tarbiya quyidagi jihatlarni o'z ichiga oladi:

1. halollik va rostgo'ylik
2. vatanparvarlik
3. mehnatsevarlik
4. hurmat va mehr-oqibat
5. mas'uliyat hissi

Mazkur fazilatlar ta'lim muassasalarida tizimli ravishda shakllantirilishi lozim, negaki ta'lim tizimida bu ma'naviy tarbiya bo'lishi va bu orqali o'quvchi- talabalar har ikkisini birga olib borishlari zarur. Ta'lim bilan tarbiya uzviy bo'g'liq bo'lib, ikki bir biridan ajralmagan holda va doim bir birini to'ldiradi. Ta'lim tizimi nafaqat bilim berish, balki tarbiya berish vazifasini ham bajaradi. Ayniqsa, maktab va oliy ta'lim muassasalari yoshlarning dunyoqarashi shakllanishida muhim rol o'ynaydi. Ma'naviy-axloqiy tarbiya quyidagi yo'nalishlarda amalga oshiriladi:

1. Dars jarayonida (adabiyot, tarix, ona tili fanlari orqali)
2. Sinf dan tashqari tadbirlar orqali
3. Oilaviy tarbiya bilan hamkorlikda
4. Ommaviy axborot vositalari va internet orqali

Zamonaviy inson va jamiyatni rivojlantirish va takomillashtirishning eng muhim asoslari – madaniyat, ta'lim va tarbiya. Ta'lim-tarbiyaning asosiy shaxsi – o'qituvchidir. Ma'lum bo'lishicha, bugungi kunda universitet o'qituvchisining ritorik shaxsiyati va ritorik madaniyati talab darajasida. O'qituvchining shaxsiyati so'z (nutq), fe'l-atvor (xarakter), obraz (tashqi ko'rinish, og'zaki va og'zaki bo'lmagan muloqot va xatti-harakatlar) orqali tinglovchilarga katta ta'sir ko'rsatishi isbotlangan. O'qituvchi va talabalar madaniyati o'rtasidagi uyg'un muloqot zarurligi ta'kidlanadi. O'qituvchining joziba, xarizma, olijanoblik, aql-zakovat va madaniyatni anglatuvchi professional ritorik shaxsiyati tinglovchilarga katta ijobiy ta'sir ko'rsatishi, sinfda eng ijodiy o'zaro ta'sirni ta'minlashi va har bir o'quvchining shaxsiyatini yaxshilashi isbotlangan. Mamlakat

Date: 13th April-2026

madaniyati, oila madaniyati, ta'lim va tarbiyaning ma'lum tizimi, o'qituvchining shaxsiy va kasbiy madaniyati o'quvchilar shaxsini, jamiyatni takomillashtirishning eng muhim asosidir. Axloqiy tarbiya, ta'lim va ob'ektiv voqelikning o'zaro bog'liq hodisalaridir. Biroq, axloq birinchi o'rinda turadi. Axloqdan keyingi asosiy bosqich madaniyat konsepsiyasining tarixiy va genetik sohasi bugungi kunda inson ta'limi va tarbiyasi, jamiyatni takomillashtirish sohasidagi zamonaviy tadqiqotlarga sezilarli gumanistik ta'sir ko'rsatishi mumkin. Bu sohadagi asosiy shaxs madaniyatli, bilimli, boshqalarga o'rnak bo'ladigan, jamiyatda madaniy, axloqiy va ma'naviy qadriyatlarni asrab-avaylash va yuksaltirishga xizmat qiladigan o'qituvchidir. O'qituvchi o'quvchilarning ichki dunyosiga shaxsiy xulq-atvori, ishga va auditoriyaga munosabati, nutqi bilan ta'sir qiladi. Ma'naviy qadriyatlarni yodlash yoki buyruq bilan etkazish mumkin emas. Ular hayot qiyofasi va uslubi, ongli hayot yaratish, axloqiy xulq-atvor, mehr-oqibat, hamdardlik, o'qituvchi vazifasiga mas'uliyat bilan munosabatda bo'lishda shakllantiriladi. O'qituvchi o'zining ustoz ekanligini hayoti bilan isbotlashi kerak. Maktab o'qituvchisi va universitet o'qituvchisi kasbi oddiy kasb emas, balki ramka va hayot tarzidir. Talabani farovonligi ko'p jihatdan o'qituvchining shaxsiy va kasbiy fazilatlariga bog'liq. O'zbekistonning farovonligi mamlakatimizda yashovchi odamlarning fazilatlariga, ularni boshqaradigan oilaviy, axloqiy, ijtimoiy, estetik va madaniy qadriyatlar tizimiga bog'liq. Madaniyat, ta'lim va tarbiya tushunchalarini ularning noaniqligi tufayli aniqlashtirish juda muhimdir. Madaniyatning olti yuzdan ortiq ta'riflari mavjud. Madaniyat – bu tarbiya, ta'lim, rivojlanish, hayot tarzi. Asta-sekin shaxs va jamiyatning axloqiy fazilatlarini shakllantirishga g'amxo'rlik madaniyatning etakchi ma'nosiga aylanadi. Madaniyat insoniyat jamiyatining ekologiyasidir. Madaniyat – bu odamlarning qanday muloqot qilishidir. Aynan nutqiy muloqot sohasi orqali inson madaniyatga shaxsiy mansubligini his qilishi va shu bilan birga o'zining madaniy va tarixiy o'ziga xosligini anglashi mumkin. Madaniyat har doim eng yaxshisini tanlashni o'z ichiga oladi, chunki madaniyat axloqiy va aristokratikdir. Madaniyat taqiqlardan boshlanadi: “O'ldirmang”, “O'g'irlik qilmang”, “Qasam ichmang”, “Yolg'on guvohlik bermang” va hokazo. Muloqot inson madaniyatining katta qismidir. Muloqot madaniyati, ta'lim va tarbiya hamisha inson va jamiyatni takomillashtirishni talab qilgan va hozir ham taqozo qiladi. Jamiyat va jamoa so'zlarining o'zagi bir bo'lishining o'zi ham insonning asl ijtimoiyligining grammatik isbotidir. Shunday qilib, jamiyat qanchalik madaniyatli bo'lsa, uning aholisi ham shunchalik madaniyatli bo'ladi. Xalq qanchalik madaniyatli, bilimli va odobli bo'lsa, jamiyat ham shunchalik madaniyatli bo'ladi. Ma'lumki, jamiyatda yashash va undan ozod bo'lish mumkin emas, Yer sayyorasi bizning umumiy uyimiz bo'lib, uning farovonligi uning barcha “hamrohlari” – barcha xalqlarning o'zaro ta'siri va muloqotiga bog'liq. Shu munosabat bilan ta'limning asosiy figurasi o'qituvchining shaxsiyati, uning shaxsiy va kasbiy fazilatlarini, shaxsiy va kasbiy madaniyati, auditoriyaga nimani va qanday taqdim etishi, qanday muloqot qilishidir. O'qituvchi bilimli va yaxshi inson bo'lishi kerak, chunki u ixtiyoriy ravishda tinglovchilarga nafaqat shaxsiy bilim va tajribasini, balki his-tuyg'ularini, dunyoqarashini, talabalarga bo'lgan munosabatini ham yetkazadi. Pedagoglarning shaxsiy namunalari ham tarbiyada katta ahamiyatga ega.

Date: 13th April-2026

Hozirgi kunda ma'naviy-axloqiy tarbiyani rivojlantirishda innovatsion metodlardan foydalanish muhim hisoblanadi. Quyidagi usullar samarali natija beradi:

1. Interfaol metodlar (munozara, debat, rolli o'yinlar)
2. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish
3. Tarbiyaviy treninglar va seminarlar
4. Milliy an'analar va qadriyatlarni targ'ib qilish
5. Kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish

Bundan tashqari, yoshlarni zararli g'oyalardan himoya qilish ham oldimizdagi muhim vazifa hisoblanadi. Vazifalarni aniqlashdan oldin, muamolarni ham tahlil qilishimiz kerak ya'ni ta'lim tizimida ma'naviy-axloqiy tarbiya jarayonida quyidagi muammolar ham mavjud:

1. Tarbiyaviy ishlarning yetarli darajada tizimli emasligi
2. Ota-onalar bilan hamkorlikning sustligi
3. Internet va ommaviy madaniyatning salbiy ta'siri
4. Yoshlar orasida kitob o'qishga qiziqishning kamayishi
5. Ushbu muammolarni hal etish uchun:
6. Tarbiyaviy dasturlarni takomillashtirish
7. Pedagoglar malakasini oshirish
8. Oila va maktab hamkorligini kuchaytirish
9. Milliy qadriyatlarni keng targ'ib qilish zarur

Xulosa qilib aytganda, ta'lim tizimida ma'naviy-axloqiy tarbiyani rivojlantirish jamiyat kelajagini belgilovchi muhim omillardan biridir. Yosh avlodni nafaqat bilimli, balki yuksak ma'naviyatli etib tarbiyalash orqali barqaror va taraqqiy etgan jamiyatni shakllantirish mumkin. Shu bois, ta'lim jarayonida ma'naviy-axloqiy tarbiyaga kompleks yondashuvni joriy etish, innovatsion usullardan foydalanish va barcha ijtimoiy institutlar hamkorligini kuchaytirish muhim ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat — yengilmas kuch.
2. O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni.
3. Ma'naviyat asosiy tushunchalar lug'ati // Q.Nazarov va boshqalar. – Toshkent: O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2022. – 744 b.
4. Milliy istiqlol g'oyasi: asosiy tushuncha va tamoyillar.
5. Mirziyoyev Sh. Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2024. – 470 b

